

Araştırma Makalesi / Research Paper

BAĞIMSIZLIK SONRASI ÇIKARILAN YASA VE KANUNLAR ÇERÇEVESİNDE KIRGIZ TÜRKÇESİNİN DURUMU

Semih BABATÜRK*

Doolotbek ESHKENOV**

Öz

Kırgızistan Cumhuriyeti, 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra, hızlı bir şekilde, Kırgız dilinin kullanım alanının yaygınlaşması için çalışmalar başlatılmıştır. İlk yıllarda ülkede başta Ruslar olmak üzere pek çok etnik grubun bulunmasından dolayı bu çalışmalar pek başarılı olamamıştır. Otuz yıllık süreç göz önünde bulundurulduğunda, Kırgız dili kullanım açısından ilk yıllara oranla oldukça gelişim göstermiştir. Günümüzde, Kırgızcanın bilim, eğitim, basın-yayın dili vb. birçok alanda yaygın kullanımını görmek mümkündür. Dil kullanımının yaygınlaşması zaman alır. Kırgızca kullanımının yaygınlaşma süreci devam etmektedir. Bu süreçte Kırgızistan Parlamentosu tarafından çıkarılan yasa ve kanunların etkisinin yanı sıra, millî birlik ve beraberliğin, halkın kültürel değerlerine ve diline sahip çıkmasının etkisi de azımsanmayacak kadar çoktur.

Çalışmada Kırgızistan'da, Sovyetler Birliği zamanında Kırgızcanın durumuyla ilgili giriş mahiyetinde bilgi verilmiştir. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığıyla birlikte yasa ve kanunlar çerçevesinde günümüze kadar Kırgız dilini geliştirme ve yaygınlaştırma, devlet dili ve resmî

Geliş Tarihi/ Date Applied: 05.07.2021

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 20.09.2021

Makalenin Künyesi: Babatürk, S. – Eshkenov, D. (2021). "Bağımsızlık Sonrası Çıkarılan Yasa ve Kanunlar Çerçevesinde Kırgız Türkçesinin Durumu". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 52, 465-488.
DOI: 10.24155/tdk.2021.192

* Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, semih.babatürk@manas.edu.kg Bışkek / Kırgızistan.

ORCID ID: 0000-0002-6778-4204

** Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, doolotbek.eskenov@manas.edu.kg Bışkek / Kırgızistan.

ORCID ID: 0000-0003-0129-8702

dil yapma çabaları anlatılmıştır. Kırgız dilinin gelişmesine katkı yapan kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi verilmiştir. Günümüzde Kırgız dilinin kullanım alanının genişletilmesiyle ilgili güncel sorunlardan bahsedilerek çeşitli çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Sonuç ve öneriler bölümünde Kırgız dilinin bugünkü durumu ve kullanım alanı, dilin hak ettiği değeri alması için hem devlet hem de bireysel olarak yapılması gerekenler özetlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Kırgızistan, Kırgızca, resmî dil, devlet dili, dil durumu.

The Kyrgyz Language Situation in the Laws of Independence Years

Abstract

After the Kyrgyz Republic gained its independence on August 31, 1991, considerable efforts were made to the rapid development of the Kyrgyz language. However, these efforts were not successful in the first years why there were many Russian-speaking population and other ethnic groups in it. By 2021 the Kyrgyz language has shown remarkable development in terms of usage. Now, it is possible to observe the widespread use of Kyrgyz in many fields such as science, education, mass communication. Language use is a slowly changing process, so the Kyrgyz language use area continues to broaden by decades. Thus, definite laws have been enacted by the Kyrgyz state parliament to contribute to language development, whereas the effect of national unity and the people's protection of their values are also taken into consideration.

The study describes the situation of the Kyrgyz language in the pre-independence period. The efforts to popularize the language and make it both a state and official language status have been explained. The paper provides information regarding the organizations that contribute to the development of the Kyrgyz language. Along with mentioning the current problems of the language, the study also suggests various solutions to solve them. The conclusion and the section of suggestions describe the current situation and the usage area of the Kyrgyz language. Some recommendations regarding what kind of steps should be taken by the state and in-person are included. All these attempts are performed to give the Kyrgyz language the importance that it deserves.

Keywords: Kyrgyzstan, Kyrgyz, official language, state language, language status.

Giriş

Kırgızlar, Türk dilli toplulukların tarihî kaynaklarda en eski olanlarından biridir. Yenisey bölgesinde bulunan yüzlerce yazılı anıtın Kırgız Kağanlığı zamanında yazıldığı düşünülmektedir (Alyılmaz, 2013). Kök-

türkler, Karahanlılar ve sonraki dönem Doğu Türkçesinin ortak eserleri Kırgızların da kabul edilebilir. Genel Türkçeden farklı olarak Kırgız alfabesinin ve yazı dilinin geliştirilme çabaları 19. asrın sonlarında başlamış, 20. asrın ilk çeyreğinde yazı dili şekillenmiştir. Bu tarihten itibaren Alikul Osmonov, Tügölbay Sıdıkbekov, Aalı Tokombayev, Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbekov gibi şair ve yazarlar Kırgızcayla önemli eserler vermiştir.

Kırgız Dilinin Alfabeleri

1917-1991 yılları arasında SSCB'deki Sovyet Sosyalist Kırgız Cumhuriyeti döneminde ilk olarak Arap alfabesi, sonrasında ise sırasıyla Latin ve Kiril alfabeleri kullanılır. Bu süreçte Sovyetler Birliği içerisindeki Kırgız halkının ana dilinde etkili iletişim sağlaması için en uygun alfabenin oluşturulması yönünde çalışmalar yapılır.

Kırgız Türkleri, Sovyetler Birliği ve onu izleyen dönemlerde toplam 5 farklı alfabe kullanır: 1) Arap yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1924-1927); 2) Latin yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1928); 3) Düzeltilmiş Latin esaslı Kırgız alfabesi (1929); 4) Latin yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1929-1940) ve 5) Rus yazısı esaslı Kırgız alfabesi (1940) (Cumakunova, 2018: 127). Kırgızistan'da günümüzde Rus yazısını esas alan Kırgız alfabesi kullanılmaktadır. Zaman zaman Latin kökenli alfabeğe geçmeyle ilgili çalışma ve tartışmalar yapılmaktadır.

Kırgız Özerk Bölgesi kurulmadan önce Kırgızcanın ses özelliklerini yansıtan bir alfabe oluşturma düşüncesi gündemin en önemli konularından biriydi. Bunun için gereken hazırlıklar yapılarak 1924 yılının ilkbahar aylarında Kırgızca yazı sistemi için 25 harften oluşan Arapça kökenli bir alfabe kabul edilir. Kırgızca olarak çıkan ilk gazete *Erkin Too*'daki yazılar da bu alfabe ile yayımlanır (Baydildeyev, 2015: 45-46).

1920'li yıllarda toplumda okuma yazma düzeyini yükseltmek, genç nüfusun eğitim almasını sağlamak üzere devlet tarafından büyük bir bütçe ayrılır. 1925'te ilk bilimsel Kırgız Özerk Bölgesi'nin eğitimcileri toplantısı gerçekleştirilir ve Arapça kökenli alfabenin eksiklikleri anlatılarak Latin kökenli alfabeğe geçiş kararı alınır. Ayrıca Kırgızcaya uyarlanan Latin kökenli alfabedeki harflerin yazılış biçimleri burada belirtilir. Buna göre harfler matbaa ve el yazılarında aynı biçimlerde yazılacak, küçük harf - büyük harf ayırımı olmayacak, noktalı harfler sadeleştirilecek veya harflerdeki noktalar tamamen silinecek, Kırgızca sesleri yansıtmak için uygun harfler Latin alfabesinde olmaması durumunda, Kiril kökenli alfabeden temin edilecek veya ona göre uyarlanacaktı. 1926-1928 yılları arasında yeni Kırgız alfabesini halka öğretmek için eğitici hazırlamak üzere kurslar açılır ve bu kurslarda 3000 kişi yetiştirilir. 1928-1929 eği-

tim-öğretim yılında tüm okullarda Latin kökenli alfabe temelinde Kırgızca eğitim başlar (Djunuşaliyev, 2003: 189-190; Turgunbayeva, 2008: 129-130).

Latin kökenli alfabeğe geçmede Kasım Tınıstanov'un büyük katkısı olur. K. Tınıstanov, Latin kökenli alfabeğe geçilmesini teşvik etmek için 1925 yılında birkaç gazete makalesi yazar, 1926'da ise Bakü'de düzenlenen I. Türkiyat Kongresi'nde "Cañı alfavit tüzüünün negizgi printsipteri" (Yeni Alfabe Oluşturmanın Temel İlkeleri) başlıklı bir tebliğ sunar (Baydildeyev, 2010: 46-47). Kırgızistan'da 1928-1940 yılları arasında Latin kökenli alfabe kullanılır. Latin kökenli alfabe, 1940'ta yerini "Rus alfabeğine" yani Kiril kökenli alfabeğe bırakır.

Önceki alfabenin işçi sınıfının gereksinimlerini karşılamaması ve SSCB içindeki devletlerin siyasi ve kültürel yönden hızlı bir biçimde kalkınması ve gelişmesi için Latin kökenli alfabeden "Rus alfabeğine" geçiş için 23 Şubat 1940 tarihinde "Kırgız Yazı Sisteminin Kiril Kökenli Alfabeğe Geçirme Çalışmaları" adı altında bir kararname çıkarılır. Bunun akabinde 2220 öğretmene yeni alfabe eğitimi verilir ve 1940-1941 eğitim-öğretim yılından itibaren Kırgızca olarak yazılan kitapların tamamı yeni alfabeyle basılır (İzmailov, 1957: 218-219).

Ancak Kiril kökenli alfabeğe geçmek planlandığı kadar kolay olmaz. Kırgızcanın ses sistemi için uygun olmayan "e", "ë", "ю", "я", "в", "ц", "ш", "б", "г" harflerinin Kırgız alfabeğinde yer almasıyla ilgili tartışma, günümüzde de sürer. O yıllarda Rusçadan Kırgızcaya geçen kelimelerin Rusçadaki imla ve telaffuz biçimlerinin korunması, yönetim baskısı eşliğinde talep ediliyordu. Dolayısıyla bu durum Kırgız bilim insanları tarafından Kırgızcanın özel yapısını bozmaya yönelik bir darbe olarak değerlendiriliyordu (Turgunbayeva, 2008: 140).

Kırgızcanın Devlet Dili Olarak Kullanılması

10 - 11 Haziran 1925 tarihlerinde düzenlenen Kırgız Özerk Bölgesi Yönetme Komitesi'nin II. toplantısında Kırgız dili konusu masaya yatırılır. Kırgız diline, genel Türk dilinden farklı bir devlet dili statüsü kazandırma meselesi üzerinde durulur. Ukrayna ve diğer ülkelerdeki halkların ana dillerine resmî dil statüsü verilmesi örnek gösterilir. Bu toplantıda devlet işlerinde ve muhtarlıklarda resmî yazışmaların Kırgızca yapılması için gereken şartların yerine getirilmesi ile ilgili karar alınır. Abdıkadir Orozbekov'un başkanlık yaptığı toplantıya Caynak Saadayev, Osmonkul Aliyev, Törökul Aytmatov, Taş Kudaybergenov, Nurkul Kulnazarov gibi önde gelen Kırgız aydınları katılırlar (Baydildeyev, 2010: 117).

Korenizasyon¹ (yerlileştirme) kampanyasının 1930’lu yılların başında güncelliğini kaybetmesiyle, uzun zamandan beri devlet için çalışan ve Lenin ile Stalin siyaseti çerçevesinde yerli halkın aydınlanmasına, Sovyet toplumunun gelişmesine büyük katkı sağlayan aydınların çoğu “milliyetçi” damgasıyla katledilmeye başlanır. Kırgızistan’da “milliyetçilik” suçlamaları, 1937-1938 yıllarında iyice artar. O yıllardaki Stalin’in siyasi baskısını anlatan Cumagul Baydildeyev’in (2010) *Kayra Cangan Isımdar* (Tekrar Parlayan İsimler) adlı eserinde ve çeşitli tarihî kaynaklarda 1920-1930 yıllarında Kırgız toplumunun kültürel hayatında ve Sovyet Kırgız devletinin oluşması ile gelişmesinde katkıları olan Kırgız aydınlarının “milliyetçi” damgasıyla katledildikleri anlatılır.

Stalin, 1930’lu yılların sonuna doğru SSCB’deki etnik grupları azaltmaya yönelik bir politika uygulamaya başlar. 1939 yılında yapılan nüfus sayımına göre Sovyetler Birliği’nde sadece 33 etnik grup adının kayda geçmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Oysa 1926 sayımına göre SSCB’de toplam 188 farklı etnik grup bulunmaktaydı. Stalin 1936’da düzenlenen VIII. Sovyetler Kongresi’nde, Sovyetler Birliği’nde 60 civarında etnik grubun yaşamakta olduğunu ifade etmiştir (Batırbayeva, 2010: 75).

Korenizasyon süreci ile yerli halkların dillerine karşı uygulanan dil politikalarına baktığımızda Kırgızca, hukuki açıdan *de jure* devlet dili statüsü kazanmamış olsa bile toplumda ve siyasi hayatta *de facto* bir “devlet dili” niteliğindedir.

Bağımsızlık Öncesi Kırgızistan’da Eğitim ve Kırgız Dili

9 Kasım 1917’de Sovyet devletlerinde uygulanacak yeni eğitim sistemi ni oluşturmak amacıyla “Eğitim Alanıyla İlgili Devlet Komisyonu Oluşturma” kanunu kabul edilir. Bolşeviklerin devletin başına geçmeleriyle birlikte dini, devletten ayırmak üzere 1917 yılının Aralık ayında “Eğitim-öğretim faaliyetlerinin Din İşleri Bakanlığı’ndan Halk Eğitim Komiserliği’ne Devredilmesi” ile ilgili kararname çıkarılır. İşçi sınıfının eğitilmesi ile ilgili 16 Aralık 1918’de “İşçi Sınıfı Deklarasyonu” kabul edilir. 26 Şubat 1919’da SSCB vatandaşları için zorunlu eğitim uygulanmasını amaçlayan “Rusya Federasyonu vatandaşlarının okur-yazarlık seviyesini yükseltme” ile ilgili kanun kabul edilir (Malahova, 2018). Buna benzer bir karar, Türkistan Özerk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından da alınır. Böylece yerli halkın okuma yazma oranını yükseltmek üzere bölge ve ilçe merkezlerinde kurslar ve eğitim merkezleri açılır. 1921 yılında Karakol bölgesinde 1100 kişiye eğitim vermek üzere 20 okul, Pişpek bölgesinde ise 59 okul açılır (KRT, 2000: 329).

¹ Sovyetler Birliği’nde millî sorunları çözmek için 1920’li yılların başında başlatarak 1932 yılına kadar resmi olarak devam ettiren 1930’lu yılların sonuna doğru tam olarak yürürlükten kaldırılan siyasi ve kültürel kampanyadır.

1925 yılından itibaren Kırgızca eğitim veren okullarda kullanılmak üzere ilk kez Kırgızca ders kitapları hazırlanır. Bu sürece Törökul Aytmatov büyük katkı sağlar. Kırgız öğrenciler, toplam 76.000 adet basılan ve 14 farklı konu üzerine ana dillerinde yazılmış kitaplardan faydalanma imkânı bulurlar. Bu, kültür açısından büyük bir başarı olarak kabul edilebilir (Baydildev, 2010: 63).

Sovyetler Birliği'nde korenizasyon süreci boyunca ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı'na kadarki zaman zarfında yerli halkın okuma yazma oranını yükseltmeye çalışılıyor, okullarda eğitim Kırgızca olarak veriliyordu, hatta bazı Rus okullarında da Kırgızca dersler bulunmaktaydı. Böylece azınlıkların Kırgız kültürünü öğrenme ilgisi arttırılıyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte birçok alanlarda olduğu gibi, Kırgızistan'daki eğitim birtakım zorluklarla karşılaşır, Rus okullarında verilen Kırgızca dersler kaldırılır.

1950'li yıllarda Kırgızca eğitimini gündeme getirmek ve Kırgız gençlerinin eğitim seviyesini yükseltmek için yapılan çabalar, sonuçsuz kalır. Bu yönde düşüncesi olanlar cezalandırılır. Rus okullarında Kırgızca derslerin verilmesiyle ilgili Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından alınan karar, büyük bir tepkiyle karşılanır. 18-28 Ağustos 1958 Kırgızistan Komünist Partisi Merkezi Başkanı ile İshak Razzakov "Ülkenin Orta Ve Yükseköğretim Kurumlarında Kırgız Gençleri Arasında Uzman Yetiştirme Ölçütleri" ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı Rus okullarında durdurulmuş Kırgız dili eğitiminin yeniden başlatılması ile ilgili "Rus Okullarında Kırgız Dili Derslerinin Verilmesi" adlı kararnameyi imzalarlar. Bu kararname ve benzer faaliyetler, Komünist Partisi üyeleri F. R. Kozlov, M. A. Suslov, V. N. Titov, T. İ. Osetrov ve M. A. Gavrilov tarafından bölücülük ve devlet rejimine karşı yapılan faaliyet olarak değerlendirilir ve Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanı ile Kırgızistan Bakanlar Kurulu Başkanı görevlerinden alınır (Dikambayev, 2010: 137-158). Rus okullarında Kırgızca derslerinin yeniden verilmesi ile ilgili fikir, bazı Komünist partisi üyeleri tarafından "milliyetçilik" olarak görülür (Cumabayev ve Bektemirova, 2013: 201-202).

Sovyetler Birliği döneminde eğitim alanında büyük başarılar elde edilse de eğitim müfredatı totaliter rejim baskısıyla şekillenir. Kırgızca dersleri, Kırgızca eğitim veren okullar dışındaki okullarda eğitim programlarından çıkarılır. Böylece siyasi ve kültürel hayatta Rusçanın egemenliği yaygınlaşır. Çünkü resmî belgeler ve yazışmalar Rusça yapılmaya başlanır ve şehirlerde Kırgız okullarının sayısı azaltılır. Bu durum Kırgızcanın kullanım alanını kısıtlayarak gelişimini olumsuz yönde etkiler (KRT, 2000: 333-335).

Bağımsızlık Sonrası Anayasalarda Kırgız Dili

Anayasa, bir ülkenin devlet yapısı, idari yönetim, insan hakları ve toplumsal hayatta karşılaşılabilecek farklı durumlara karşı devletin tutumu, bir devletin başlıca misyonunu yansıtan hukuki dayanaktır. Bu nedenle, devlet işleri ve toplum bireyleri arasındaki ilişkiler hukukî açıdan öncelikle anayasaya göre düzenlenmeye çalışılır. Böylece her kanun, kararname ve benzer resmî belgeler anayasa temelinde hazırlanır, kabul edilir ve toplumsal hayatta uygulanır. Devletlerin uyguladıkları dil politikaları da anayasaları temelinde oluşturulur ve uygulanır.

Kırgızistan'da ilk anayasa 30 Nisan 1929'da Sovyetlerin II. Kurulu'nda kabul edilir. Bu anayasa, Kırgız millî devlet varlığını belgeler, devlet yönetim sistemini ve yönetim kurumları arasındaki ilişkileri belirler. Ayrıca bu anayasaya göre hem Kırgızcaya hem de Rusçaya “devlet dili” statüsü verilir (İmankulov, 2012: 57-58). 23 Mart 1937 yılında ikinci anayasa kabul edilir. İlk anayasadaki devlet dili ile ilgili madde çıkarılır ve ikinci anayasanın 26. maddesine Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Kurulu tarafından kabul edilen kanunların iki dilde (Kırgızca ve Rusça) ilan edileceği, 82. maddeye ise toplum bireyleri arasındaki hukuki işlemlerin farklı bölgelerde Rusça veya Özbekçe yapılabileceği eklenir (<https://www.bbc.com/kyrgyz/blog-47797098> – 26.06.2021). 10 Nisan 1978 tarihinde kabul edilen üçüncü anayasada ise devlet dili ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmaz.

5 Aralık 1936 tarihinde yayımlanan ve halk arasında “Stalin Anayasası” olarak bilinen ikinci anayasada ise alınan resmî kararların ve kabul edilen kanunların millî devlet dillerinde yayınlanması (40. madde), hukuki süreçlerin millî devlet dillerinde veya yargılanmakta olan kişinin ana dilde yürütülmesi (110. madde), “Bütün ülkelerin işçileri birleşsin!” sloganının bütün millî devletlerinin armalarında yer alması (143. madde) gerektiği yazılır.

7 Ekim 1977'de kabul edilen ve halk arasında “Brejnev Anayasası” olarak bilinen üçüncü anayasada, dil ve uyuşma bakımsızın bütün SSCB vatandaşlarının eşit haklara sahip olduğu (34. madde), eşit hakların sosyalist internasyonalizm çerçevesinde sağlanması gerektiği ve vatandaşların kendi ana dillerinin yanı sıra SSCB'nin diğer dillerini de kullanabilme imkânına sahip oldukları (36. madde), vatandaşların ana dillerinde eğitim alma hakkının olduğu (45. madde), SSCB parlamentosu kararları ve kanunlarının millî devlet dillerinde yayımlanması gerektiği (116. madde), hukuki süreçlerde durumun gerektirdiği farklı dillerin kullanılabilmesi (159. madde) ve devlet armalarında “Bütün ülkelerin işçileri birleşsin!” sloganının millî devlet dillerinde yer alması gerektiği yazılır.

Bağımsız Kırgızistan’da 5 Mayıs 1993 tarihinde kabul edilen anayasanın 5. maddesinde Kırgızca devlet dili olarak kabul edilir, Rusça ve diğer dillerin Kırgızistan topraklarında kullanılabileceği ve geliştirilebileceği belirtilir. Ancak 24 Aralık 2001 yılında anayasanın 5. maddesi düzeltilir ve Rusçaya “resmî dil” statüsü verilir. Aslında milletvekillerinin Rusçaya resmî dil statüsünü verme teklifi, 1996 yılında da gündemdedi. Fakat bunun için tasarlanan kanun, kabul edilmek için yeterli oy oranına ulaşmaz ve 16 Şubat 1996 tarihindeki Anayasa değişiklikleri arasında yer almaz.

23 Ekim 2007 tarihinde kabul edilen ikinci anayasada Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev’in inisiyatifiyle devlet dili ile resmî dil açısından herhangi bir değişiklik yapılmaz. Böylece devlet dili olarak Kırgızcanın kabul edildiği belirtilir, Rusçanın resmî dil statüsü korunur. 27 Haziran 2010 tarihinde kabul edilen üçüncü anayasada bununla ilgili hiçbir değişiklik görülmez.

5 Mayıs 2021 tarihinde kabul edilen dördüncü anayasanın 13. maddesine göre Kırgızistan’da devlet dilinin Kırgızca, resmî dilin Rusça olduğu belirtilmiştir.

Günümüzde Kırgızcanın Durumu

2019 yılında okullarda devlet dilinin öğretim durumu ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre; ülkede 2096 orta öğretim kurumu olup bunlardan 1498 okulda Kırgızca, 210 okulda Rusça, 89 okulda Özbekçe, 4 okulda Tacikçe ve 295 okul çift dilli (Kırgızca-Rusça, Özbekçe-Rusça, Kırgızca-Özbekçe) eğitim verilmektedir. Ülke çapında 1.132.229 öğrenci olup bunlardan 333.307 öğrencinin Rusça, Özbekçe ve Tacikçe olarak okutulduğu; genel olarak 77.430 öğretmen olup bunlardan 60.384’ünün Kırgız, 8.433’ünün Özbek, 6.016’sının Rus ve 145’inin Tacik olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamlara göre son yirmi yıl içinde Kırgızca eğitim veren okul sayısının 200 arttığı ve Rusça, Özbekçe, Tacikçe eğitim veren okullarda Kırgızca derslerinin zorunlu olarak okutulması devlet dili kanununun hayata geçirilmesinde az da olsa ilerlemeler olduğunu görmek mümkündür (*Erkin Too* gazetesi, 15 Şubat 2019 tarih ve No. 11 (2975) sayısı, s. 15).

Kırgızistan Cumhuriyeti Millî İstatistik Komitesinin verilerine göre, Kırgızistan’da 2010-2020 yılları arasında ilkököl ve ortaokullarda (11 yıllık okullarda) eğitim alan öğrenci sayısının yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir (<http://www.stat.kg/kg/statistics/obrazovanie/-29.06.2021>):

Eğitim dili	2010	2015	2020
Kırgızca	485.867	485.205	515.255
Rusça	119.201	138.471	168.166
Özbekçe	57.960	17.926	10.011

Tacikçe	1.927	2.060	2.563
Kırgızca-Rusça	265.199	325.286	504.000
Kırgızca-Özbekçe	30.756	31.189	30.725
Kırgızca-Tacikçe	1.445	1.663	1.445
Özbekçe-Rusça	44.266	45.317	63.798
Özbekçe-Tacikçe	688	1.184	-
Kırgızca-Özbekçe-Rusça	10.547	40.734	59.003
Rusça-Özbekçe-Tacikçe	1.012	1.165	1194
Kırgızca-Rusça-Özbekçe-Tacikçe	-	-	1248

Tabloda görüldüğü üzere, son yıllarda Kırgızca eğitim alan öğrenci sayısında artış gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Rusça eğitim alan öğrenci sayısı için de aynı durum söz konusudur. Bunun sebebi, Kırgızistan'dan Rusya'ya göç eden işçi sayısının artması, Rusya'nın ekonomik ve siyasi yönden güçlenmesi, özellikle, Gümrük Birliği çerçevesinde yoğun faaliyetler sonucunda Kırgızistan ve Rusya arasında ekonomik ilişkilerin artmasıdır.

Bişkek şehrinde Kırgızca eğitim veren okul sayısında artış daha çok 1990'lı yıllarda meydana gelir. O yıllarda 1989'da Kırgızcanın devlet dili olarak ilan edilmesi, Kırgızistan'ın 1991'de bağımsızlığına kavuşması, ana dili Rusça olan nüfusun ülkeden göçü ve diğer sosyolojik değişimlerden dolayı toplumda Kırgızcaya karşı ilgi artmış, yer yer sadece Rusça eğitim veren okullarda da Kırgızca sınıflar açılmıştır. Dolayısıyla zamanla Rusça eğitim veren okul sayısı azalmıştır. Landau ve Kellner-Heinkele'nin araştırmasına göre, o yıllarda Bişkek'teki okulların eğitim dillerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir (Landau ve Kellner-Heinkele, 2001: 186):

	1990-1991	1996-1997
Rusça eğitim veren okullar	% 54.5	% 25
Kırgızca eğitim veren okullar	% 7	% 12.5
Rusça ve Kırgızca eğitim veren okullar	% 39	% 62.5

2000 yılına göre 2006-2008 yılları arasında sadece Rusça eğitim veren okul sayısı 143'ten 160'a (+17 okul) ulaşmışken, 2006 yılında Rusça ile karışık başka dillerde eğitim veren okul sayısında da artış gözlemlenmektedir (Haidju, 2020: 257). Özellikle Bişkek'te Kırgızca eğitim veren okul sayısı Rusça eğitim veren okul sayısına göre daha azdır. (https://24.kg/kyrgyzcha/71762_bishkek-te_kyrgyziz_tilduu_besh_gana_bala_bakcha_bar-28.06.2021).

Kanunlar Esasında Kırgızca Kullanımını Yaygınlaştırma Çabaları

Kırgızistan anayasasında belirtilen devlet dili ve resmî dil kullanımları, genel olarak “devlet dili” ve “resmî dil” şeklinde nitelendirebileceğimiz iki farklı kanunla belirtilmiştir.

Kırgızistan'da devlet dili statüsü ile ilgili ilk kanun, 23 Eylül 1989 tarihinde o zamanki Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Kurulu tarafından “Kırgız SSR'nin mamlekettik tili cönündö” (TT: Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Dili Hakkında) adıyla kabul edilir. Kanunun tasarlanıp kabul edilmesini tetikleyen birtakım gelişmelere ve yaşanan olaylara değinmek uygun olacaktır. 1985 yılında SSCB'de “*perestroyka*” (yeniden yapılanma) olarak bilinen yeni bir döneme geçilmesiyle birlikte eski totaliter rejim gevşer. Dolayısıyla SSCB içindeki Rus olmayan etnik gruplar, ulusal kimliklerini oluşturmak amacıyla kendi ana dilleri, kültürleri ve tarihleri ile ilgili çeşitli sorunları sık sık gündeme getirmeye başlarlar. Böylece Komünist Parti Merkez Komitesi, 21 Şubat 1987'de Rusça dışında devletlerin millî dillerinde de eğitim verilmesi ve bunun için özel projelerin hazırlanması ile ilgili bir karar alır (Kamçibekova, 2006: 33-34). Bunun dışında Kırgızistan bağımsızlığın eşiğindeyken 1989-1990 yıllarında Kırgızcanın devlet dili olmasını talep eden siyasi bir hareket ortaya çıkar (Akunov, 2015: 21).

1989'da yürürlüğe giren kanunda Kırgızistan'ın devlet dili Kırgızca olarak belirlenir. Diğer dillerin ise vatandaşlar tarafından serbestçe kullanılabilen iletişim dili olacağı ifade edilir. Dönemin Kırgız Sovyet Yüksek Kurulu, “Mamlekettik til myzamanın küçünö kirgizüütün tartibi cönündö” (TT: Devlet Dil Kanununu Uygulama Tertibi Hakkında) adlı kararnamesiyle ülkedeki devlet kurumlarında resmî yazışmaların 10 yıl boyunca Kırgızca ve Rusça olacağını, 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla devletin bütün resmî işlerin devlet dilinde yani Kırgızca yürütüleceğini belirtir. Ancak 1990'lı yılların başındaki ekonomik istikrarsızlık ve Kırgızistan'dan çok sayıda ana dili Rusça olan vatandaşın yurt dışına göç etmesi üzerine Kırgızistan Cumhurbaşkanı, 14 Haziran 1994 tarihindeki kararnamede ana dili Rusça olan vatandaşların ikamet ettikleri bölgelerde eskisi gibi Rusçanın resmî dil statüsünün devam etmesi önerisinde bulunur. Dolayısıyla ülkedeki resmî yazışmaların tamamıyla devlet diline geçme tarihi 1 Ocak 2005'e kadar ertelenir.

Kırgızistan parlamentosunun 12 Şubat 2004 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda devlet dili ile ilgili alınan karar ve Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından 2 Nisan 2004'te kabul edilen 54 No.lu kanunla 1989'da kabul edilen devlet dili kanunu yürürlükten kaldırılır. Sekiz bölüm, 36 maddeden oluşan “Kırgız Respublikasının mamlekettik tili cönündö Kırgız Respublikasının myzama” (TT: Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Dili Hakkında Kırgızistan Cumhuriyeti Yasası) kanunu, sonraki yıllarda (8 Aralık 2009 tarih ve 307 No.lu kanun, 21 Ocak 2010 tarih ve 8 No.lu kanun, 6 Ekim 2011 tarih ve 165 No.lu yasa, 25 Şubat 2013 tarih ve 33 No.lu kanun, 23

Temmuz 2015 ve 135 No.lu kanun) bazı değişiklere uğrar. Yapılan eklemeler ve düzeltmelerden sonra 2021 yılı itibarıyla yürürlükteki kanunun bazı maddeleri şunlardır: Devlet dilinin bütün resmî kurumlarda kullanılması (1. madde); devlet dilinin eğitim-öğretimi, geliştirilmesi ve kullanılması faaliyetlerinin Kırgızistan hükümeti tarafından yürütülmesi (2. madde); devlet dili olan Kırgızcanın Kırgızistan Cumhuriyeti topraklarında yaşayan milletler arasında iletişim dili olarak kabul edilmesi (3. madde), Kırgız Cumhurbaşkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Cogorku Keneş (Meclis) Başkanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Başbakanı, Kırgızistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkeme Başkanı gibi üst düzey idari görevlilerine devlet dilini bilme ve konuşma zorunluluğu getirilmesi (8. madde); bunun yanı sıra Kırgızistan hükümeti tarafından oluşturulan listede yer alan devlet görevindeki memurların, görevlerini yerine getirebilecek düzeyde devlet dilini bilme zorunluluğunun getirilmesi (9. madde); devlet ve yerel yönetime ait belgelerin öncelikli olarak devlet dilinde hazırlanması ve belgenin aslının devlet dilinde olması (10. madde); devlet ve yerel yönetimin resmî yazışmalarında devlet dilinin kullanılması (14. madde); Kırgızistan'da bütün eğitim alanlarında kullanılacak temel dil olarak devlet dilinin gösterilmesi ile başka dilde eğitim veren kuruluşlarda da devlet dilinin hükümet tarafından belirlenen miktarda Kırgızca derslerin zorunlu olarak okutulması (18. madde); kültür, sanat ve kitle iletişim alanlarında devlet dilini kullanma zorunluluğunun getirilmesi, özellikle kitle iletişim araçlarında yapılan yayınların yarısından fazlasının devlet dilinde olması ve kullanılan dilin edebî dil normlarına uygun olması (20. madde); ordu ve askeriyede devlet dilinin kullanılması (22. madde).

Kanunda, devlet dili dışında resmî dilin de kullanım geçerliliği olabileceği hususu, zorunlu olarak veya “gerektiği durumlarda kullanılabilir” şeklindeki bir ifadeyle gösterilmiştir: Kırgızistan Cumhuriyeti'nde Rusçanın resmî dil statüsünde olması (1. madde); Kırgızistan vatandaşlarının devlet ve yerel yönetim kurumlarına devlet dili veya resmî dillerden birinde başvuruda bulunabilmesi (5. madde); devlet ve yerel yönetim kurumlarındaki resmî yazışmaların devlet dilinde, gerektiği takdirde resmî dilde yapılabilmesi (7. madde); devlet ve yerel yönetimden temin edilecek resmî belgelerinin hem devlet dilinde hem de resmî dilde hazırlanması (Önce-lerde alınmış kararlara göre devlet dili konuşan vatandaşların çoğunlukta olduğu yerlerde resmî belgeler sadece devlet dilinde hazırlanabilirdi. Diğer yerlerde ise resmî belgelerin hem devlet dilinde hem de resmî dilde hazırlanması zorunluydu). (10. madde); resmî toplantıların devlet dilinde veya resmî dilde yapılabilmesi ve çift taraflı anında çeviriyle desteklenmesi (11. madde); resmî belgelerin vatandaşlara devlet dilinde veya resmî dilde ve-

rilebilmesi (13. madde); bilimsel, teknik çalışmalar ve proje çalışmalarında devlet dili veya resmî dilin kullanılabilmesi (15. madde); kurumlardaki mali işlerin devlet dilinde veya resmî dilde yapılabilmesi (16. madde); bilimsel çalışmalarda devlet dilinin veya resmî dilin kullanılması (19. madde); noterlerin işlem yaptıkları belgelerin devlet dilinde, gerektiği durumlarda ise resmî dilde hazırlanması (23. madde); kamu ve özel kuruluşların, sokak, meydan ve diğer mekân adlarının devlet dilinde ve resmî dilde yazılması (24. madde); vatandaşların kimlik bilgilerinin devlet dilinde ve resmî dilde yazılması (25. madde); devlet ve yerel yönetim kurumlarında doldurulan formların, resmî belge örneklerinin devlet dilinde ve resmî dilde olması (26. madde); duyuru, reklam ve benzeri görsel araçlarda kullanılan metinlerin devlet dilinde ve resmî dilde hazırlanması (27. madde); posta ve telgraf belgelerinin devlet dilinde ve gerektiğinde resmî dilde olabilmesi (28. madde); ürün tanıtımında kullanılması ve ambalaj üzerinde yazılan bilgilerin devlet dilinde ve resmî dilde yazılması (29. madde); diplomatik ilişkilerin devlet dilinde, gerektiğinde resmî dilde yürütülmesi (30. madde).

Ülkede devlet dili ile resmî dili bilmeyen vatandaşların hakları da kanunlarla korunmaktadır. Aşağıdaki maddelerin içerikleri bunu açıkça göstermektedir: Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bütün milletlerinin ana dillerinin korunması ile gelişmesinin, öğrenme ile öğretme imkânının sağlanmasının garanti edilmesi; devlet dilini bilmediği için kimsenin hakkının çiğnenmesi gerektiği (1. madde); Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşı olan bütün millet mensuplarının ana dillerini serbest bir şekilde geliştirmek için devlet dilinin bir engel oluşturmaması (4. madde); duyuru, reklam gibi görsel araçlarda kullanılan metinlerin devlet dili ile resmî dil dışında başka dillerde de yazılabilmesi (27. madde); ürün tanıtımı ve bilgilendirici metinlerin devlet dili ile resmî dilin yanı sıra başka dillerde de yazılabilmesi (29. madde); Kırgızistan Cumhuriyeti adına yabancı ülke veya uluslararası örgütlerle yapılan resmî görüşmelerde devlet dilinin, gerektiği durumlarda resmî dilin, ayrıca yabancı ülkenin veya uluslararası örgütün dilinin kullanılabilmesi (29. maddenin 1. fıkrası).

Yukarıda maddeleri gösterilen devlet dili kanununa göre Kırgızca bilinmesi zorunlu dil statüsündedir. Çünkü devletin üst makam görevlilerinin Kırgızca bilme ve kullanma zorunluluğu bulunur. Fakat aynı kanun, devlet dilinin yanı sıra resmî dilin de kullanılabileceğini vurgulayarak resmî işlerin her iki dilde de serbest bir şekilde yürütülebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda “devlet dili” ile “resmî dil” kavramlarının ne anlama geldiğini ve kullanım alanlarının sınırlıklarını açıklamakta yarar var. Daha Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında ulusal dil kullanma ile ilgili birtakım engeller oluşturulsa da SSCB devletleri kendi toprakları içerisinde ulusal

dillerini kullanmışlardır. Mesela, 1932 yılına kadar Çuvaşistan’da köylerin neredeyse yarısında resmî yazışmalar sadece Çuvaşça olarak yapılıyordu (Mihaylov, 1989: 41). Zaten Çuvaşistan’ın 1936 yılına kadarki yasalarında Çuvaşça “devlet dili” olarak gösterilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kanunlardan çıkarılarak yerine “resmî dil” terimi getirilmeye başlanmıştır (Deşeriyev ve Tumanyan, 1980: 232). Bundan “resmî dil” kavramının “devlet dili” terimine göre içerik bakımından zayıf, kullanım alanının dar bir kavrama denk geldiğini anlayabiliriz.

Bazı araştırmacılara göre devlet dili, anayasa ve özel kanunlarda adı geçen ve bir ülkenin bayrak, arma ile millî marş gibi önemli sembollerinden biri olsa da bazı ülkelerde “resmî dil” ve “etnik grup dili” gibi kavramlara tanım ve içerik açısından çok benzemektedir. Bu nedenle çok uluslu ülkelerde dil kullanım alanlarında söz konusu kavramlar sorun teşkil eden kavramlara dönüşmektedir (Bell, 1980: 232; Peterburgskiy, 2020). Genel anlamda devlet dili, bir ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarında kullanılan dil iken; resmî dil, devlet yönetimi, yasa çıkarma ve hukukî süreçlerde kullanılabilen dil şeklinde tanımlanmaktadır (Vahtin ve Golovko, 2004: 42). Kırgızistan’da devlet dili ile resmî dil kullanım alanları karıştırılır. Çünkü kanunlardaki “devlet dili yanında gerektiği durumda resmî dilin kullanılabilmesine” dair ifadeler, vatandaşlar tarafından her iki dilin isteğe göre kullanılabileceği düşüncesinin oluşmasına sebep olmaktadır. Buna rağmen devlet dili ve resmî dilin kullanım alanları benzer olsa da aynı olmadığını ve öncelik sırasının daima devlet dilinden yana olduğunu belirtmek gerekir.

Devlet Dili Kanunu dışında Kırgızistan’da kabul edilen Resmî Dil Kanunu da mevcuttur. 52 No.lu kanun, 29 Mayıs 2000 tarihinde “Kırgızistan Cumhuriyeti Resmî Dili Hakkında” adı altında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, farklı bir resmî belge olarak hazırlanmış olsa bile Devlet Dili Kanunu’nda geçen maddelerdeki ifadelerle “devlet dilinin yanına resmî dilin kullanılabilmesiyle” sınırlı kalıp içerik bakımından Devlet Dili Kanunu ile aynı niteliktedir. Ayrıca, resmî dil kanununda Kırgızistan Cumhuriyeti topraklarında resmî dilin milletler arasında iletişim dili olarak kullanılan ve Kırgızistan’ın dış dünyaya entegre olmasını sağlayan Rusçanın olabileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra resmî dili geliştirme ve koruma yönünde garanti verildiği ve resmî dil kanununda belirtilen vatandaş hakları çiğnendiği takdirde hukuki yollardan cezalandırılacağı hakkında ilgili kanunda bilgi bulmak mümkündür.

Kırgızca’yı Geliştirmeye Yönelik Programlar

Kırgızistan’da bağımsızlıktan sonraki otuz yıl içinde devlet dilini geliştirmeye yönelik iki büyük program hazırlanır.

İlk Program, 20 Şubat 2000 tarihinde 268 No.lu Kırgızistan Cumhurbaşkanı'nın "2000-2010-cı yıllarda Kırgız Respublikasının mamlekettik tilin öñüktürüü programması" (TT: "2000-2010 Yıllarında Kırgızistan Cumhuriyeti'nde Devlet Dilini Geliştirme Programı") adını taşıyan kararnamesiyle uygulamaya geçilmiştir. 1990'lı yılların başında devlet dili kanununun kabul edilip ilan edilmesiyle devlet dilinin öğretimi ve geliştirilmesi için büyük miktarda bütçenin ayrılması, devlet yönetim kurumlarında çalışanların devlet dilini öğrenmeye yönelik ilgisinin arttırılması ve Kırgız dili öğretmenlerinin maaşlarına %15 zam yapılması programda belirtilmiştir. Programın gerekçesi olarak ise merkezî bir koordinasyonun olmaması, işlerin somut bir plan çerçevesinde yapılmamasından dolayı zaman içerisinde bütçenin yetersiz kalması, hatta devlet dili için ayrılan bütçenin başka dillerin öğretimi için de kullanılması, ülkenin zor ekonomik durumu, devlet dilini geliştirmede yanlış strateji uygulanması gibi hususlar gösterilmiştir. Ayrıca 1998 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonunun kurulduğu ve devlet dilini geliştirmek için yeni maddi kaynakların bulunmasına rağmen devlet dilinin ülke çapındaki kullanım alanlarıyla ilgili sorunların hâlâ yaşandığı dile getirilmiştir. Bunun yanı sıra Devlet Dili Millî Komisyonunun bazı çalışmalarına önem verilmediği, bazı konularda işlerini tam yapamadığı durumların da olduğu belirtilmiştir. Bütün bunlar kısa süre içerisinde belirtilen eksiklikleri gidermek ve devlet dilinin uzun vadeli geliştirilmesini sağlamak üzere bir Dil Geliştirme Programı'nın uygulanmasını gerektiriyordu. Fakat 1990'lı yılların başında devlet diline karşı artan ilginin zamanla kaybolduğu, hükûmetin devlet dilini geliştirmeye yönelik somut bir stratejisinin olmadığı, devletin dil politikasını bir merkez aracılığıyla yapmak istediğinde bunun da ilk etapta etkin bir faaliyet olmadığı ve bu nedenle yeni bir program uygulamak zorunda kaldığı için 2000 yılında Kırgızistan'ın karmaşık bir sürece girdiği görülür.

Söz konusu program kapsamındaki faaliyetlerin iki etapta gerçekleştirilmesi planlanıyordu. 2000-2005 yıllarını kapsayan 1. etapta çağdaş dünya kriterlerine uygun ders kitaplarının yeniden yayınlanması, devlet dilinin öğretim yöntemlerinin bir sistem çerçevesinde oluşturulması, Kırgızca resmî yazışmaların ve terminolojinin standartlaştırılması, yapılan çevirilerin kalitesinin yükseltilmesi, bilimsel çalışmalar açısından devlet dilinin kullanım alanlarının genişletilmesi, ülkenin bütün bölgeleri ve Bişkek şehrinde resmî belgelerin devlet dilinde hazırlanmasının sağlanması gibi işlerin yapılması planlanıyordu.

2006-2010 yıllarını kapsayan 2. etapta ise, devlet dil öğretimini çağdaş teknoloji aracılığıyla yaygınlaştırma, ders kitaplarını yenileme, farklı bilim

alanlarında terminolojiyi geliştirme çalışmaları yürütme, resmî belge ve formları standartlaştırma, başka etnik gruplara Kırgızca öğretimini hızlandırma gibi işlerin yapılması planlanmıştır.

İlk Dil Programı'nın çok yüzeysel bir şekilde hazırlanmış metnine bakılırsa, gerekçe olarak farklı durumları dile getiren ve devlet dil politikasını düzgün bir şekilde yürütmek gerektiğini savunan programın, içerik ve kapsam açısından yeterli olduğunu söylemek güçtür. Ancak o dönemin toplumsal hayat ve teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda bu program, çağdaş kriterlere uygun Rusça ders kitaplarının, Kırgızca olarak hazırlanması ile Kırgızca öğretme yöntemlerinin geliştirilmesi, dil açısından terminolojik standartlaşmanın gerektiği yönünde farkındalık oluşturulması açısından ivme kazandırmaya yardımcı olmuştur.

İkinci Dil Programı ise, 2 Haziran 2014 tarihinde alınan 119 No.lu Kırgızistan Cumhurbaşkanı “Kırgız Respublikasında 2014-2020-cıyı mamlekettik tildi önüktürünün cana til sayasatın örkündötüünün uluttuk programması cönündö” (TT: Kırgızistan Cumhuriyeti’nde 2014-2020 Yıllarında Devlet Dilini Geliştirme ve Dil Siyasetini Güçlendirmenin Millî Programı Hakkında) adını taşıyan kararıyla yürürlüğe girmiştir. Programın giriş kısmında devlet dilinin birleştirici nitelikte olması gerektiği dile getirilir. Devlet dilini ülke çapında geniş ve etkin olarak kullanmak, dilin işlevsel özelliğini artırmak, Kırgızca bilimsel kaynakların sayısını çoğaltmak ve zenginleştirmek, devlet dili olan Kırgızcanın ana dili, ikinci dil ve yabancı dil olarak öğretimi için yöntem geliştirmek ve standartlaştırmak, devlet dilinin eğitimini veren merkezlerin oluşturulmasını sağlamak ve resmî ile yabancı dillerin öğretim kalitesini yükseltmek, Kırgızistan’da yaşamakta olan etnik grupların ana dillerini korumak ve geliştirmek programın başlıca amacıdır. Devlet dilini geliştirmeyi ve dil politikasını uygulamayı amaçlayan bir programda devlet dilinin yanında başka dillerin de geliştirilmesi hakkında söz edilmesi, aslında “devlet dili” olan Kırgızcaya önem vermek gerektiğinin yanı sıra devlette kullanılan ya da kullanılabilecek bütün dilleri devlet dili gibi görmek gerektiğine dolaylı olarak işaret eder. Böylece Kırgızistan’da devlet dili açısından karmaşık bir dil durumu olduğu ve devlet diline öncelik tanınmasının yetersiz olduğu görülür.

2006-2010 yılları arasında uygulanan dil programında devlet dilinin toplumsal hayatta geniş bir şekilde kullanılmadığını ve bunun entegre edici rolünün olmadığını vurgulayan yeni programda 2014-2020 yılları arasında devlet ve yerel yönetim kurumları, eğitim ile bilim, kültür alanlarında dil politikalarının yürütülmesi, belirli sonuçlara ulaşmak için hangi görevlerin yerine getirilmesi gerektiği ve program neticeleri üzerinde durulmuştur. Örneğin, devlet ve yerel yönetim kurumlarında uygulanan dil politikasına

uygun Kırgızca ile Rusça eğitim materyallerini geliştirmek, uluslararası standartlara uygun olup olmadığını değerlendirmek, dil bilme seviyesini gösteren sertifikalar veren eğitim alanlarının mesleki ve resmî yazışmalarında gerekli bilgi edinimi ve beceri kazanmasını sağlayan dil kursları açmak, devlet ve yerel yönetim kurumlarında devlet dilinde, resmî dilde ve İngilizce vatandaşlara hizmet vermek, bütün resmî belgelerin devlet dilinde hazırlanıp ilgili birimlerin Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonunun sitelerinde Word ve PDF formatlarında paylaşmak, işe alınacak vatandaşların devlet dili bilme seviyesini “Kırgıztest” kurumu tarafından verilen sertifikaya göre değerlendirmek, devlet kuruluşlarında gerekli bilgisayar programlarını devlet dilindeki sürümleriyle desteklemek gibi işlerin yerine getirilmesi önerilmiştir. Bunlara istinaden devlet kuruluşlarında çalışanların 2018 yılına göre Kırgızca'yı C1, Rusçayı B2; ana dili Kırgızca olmayan vatandaşların Kırgızca'yı B1, Rusçayı B2 seviyesinde; İngilizceyi her vatandaşın en az A2 seviyesinde bilmesi öngörülmekteydi. 2020 yılında ise bütün vatandaşların Kırgızca ve Rusçayı C1, bunların yanında uluslararası olarak kullanılan dillerden birini B2 seviyesinde bilmesi öngörülmüştür. Programın son kısmında yıllara göre program çerçevesinde gerçekleştirilecek faaliyetler için devlet tarafından ayrılacak bütçe belirtilmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonu ile Kırgızistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Cengiz Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsü gibi devlet kurumları tarafından farklı alanlardaki kitapların Kırgızca olarak basılıp Devlet Dili Millî Komisyonunun sitesinde açık erişimde paylaşılması program çerçevesinde gerçekleştirilmiş faaliyet olarak gösterilebilir. Ayrıca Kırgızca ile ilgili çok sayıda toplumsal ve kültürel faaliyetin Devlet Dili Millî Komisyonu tarafından gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Ancak program kapsamında planlandığı gibi, çeşitli alanlarda çalışanların devlet dili veya resmî dili C1, uluslararası dillerden birini ise B2 seviyesinde bilmesini, bu konu ile ilgili gerekli faaliyetlerin yürütüldüğü ve bunların somut bir şekilde sonuçlandırıldığını kanıtlayan belgelerin mevcut olduğunu söylemek güçtür. Böylece her iki program çerçevesinde devlet dilinin geliştirilmesine katkı sağlayan birtakım işlerin yapılmış olmasına rağmen programların amaçlarına tam olarak ulaşamadığını söylemek mümkündür.

Devlet dilini geliştirme ve dil politikalarını uygulamayla ilgili üçüncü program, 1 Ekim 2020 tarihinde 510 No.lu Kırgızistan Cumhuriyeti Hükûmeti kararıyla kabul edilmiş olsa bile Programın hukuki açıdan yürürlüğe girip girmediği bilinmemektedir. Üçüncü Programın kamuoyuna duyurulması ve vatandaşların bilgilendirilmesi yapılmamıştır. 2021-2025 yılları

kapsayan bu Programın (Hükûmet tarafından kabul edilmiş program tasarısı) içeriğine bakıldığında onun öncekilerden sadece bir farkı tespit edilmiştir. O da devlet dilinin dijitalleştirilmesidir.

Kırgızcanın Gelişmesi ve Yaygınlaşmasına Katkı Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar

Ülkelerde dil politikalarının düzgün bir şekilde yürütülmesi için belirli kurumların mevcut olması gerekir. Sözgelimi, Türkiye’de bu tür faaliyetler Türk Dil Kurumu tarafından koordine edilirken Kırgızistan’da aynı görevi Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonu yerine getirmektedir. Komisyon, devlet diliyle ilgili çalışmalarını koordine etmek amacıyla 1998 yılında kurulmuştur. İlk yıllarda Komisyon görevlerini tam olarak yerine getiremediği için devlet dilinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıyla ilgili faaliyetleri yeni program çerçevesinde (2000-2010 yılları arasında devlet dilini geliştirme programı) gerçekleştirmek gerektiği hükûmet tarafından önerilmiştir. Buna rağmen devlet diline ilişkin bütün faaliyetlerde Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonunun yer alması, çeşitli programların hazırlanmasında etkin bir rol oynaması gözden kaçmamaktadır. Günümüzde devlet dilinin öngörüldüğü derecede kullanılmaması, sadece bu Komisyonun yetersizliğinden ziyade Kırgızistan’daki genel toplumsal siyasi yapı ile vatandaşların kültürel alışkanlıklarından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu nedenle her şeyden önce Kırgızistan’da kullanılan dil veya diller üzerine toplumsal ve dil bilimsel nitel araştırmaların yapılması gerekir. Ancak bundan sonra toplumda uygulanacak programlarda nelerin nasıl, neden, nerede, ne zaman, kimlere yönelik olacağını gösteren bir yol haritasının çizilmesi gerekir. Aksi takdirde uygulanacak programın, 2000 ve 2014 yıllarındaki ilk iki Dil Programı gibi sonuçlanması kaçınılmazdır.

Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Devlet Dili Millî Komisyonu Tüzüğü 21 Aralık 2010 tarihinde 365 No.lu Cumhurbaşkanı kararı ile kabul edilmiştir. Böylece Komisyon, devlet dili ve dil politikasını geliştirme konusunda yürütülecek işleri, siyaseti kontrol eden yetkili bir devlet kurumu olarak belirlenmiştir. Devlet Dili Millî Komisyonunun faaliyetlerini ve ülkede uygulanan dil politikası ile ilgili gelişmeleri www.mamtil.kg sitesi üzerinden takip etmek mümkündür. Ayrıca aynı sitede devlet dili ile ilgili kanun ile yasa, dil programları hakkında bilgi edinilebilir. Bunun yanı sıra sitede erişime açık Kırgızca sözlüklere, bilgisayar programları için Kırgızca yazı destekleyici uygulamalara, Kırgızca video derslerine ve Kırgızca yazılmış PDF formatındaki çok sayıda elektronik kitap bulunduran kütüphaneye ulaşılabilir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Hükûmetine bağlı Terim Komisyonu, Kırgızca olarak ülke içinde toplumsal, siyasal hayatta kullanılmakta olan bilim ve teknik alanlarındaki terimleri kontrol etmek, Kırgızca yeni terimler üretmek, terimleri standartlaştırmak ve halk arasında kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Komisyon ile ilgili tüm bilgiler www.termin.mamtil.kg. internet adresinde mevcuttur.

Kırgıztest, 2013 yılından beri ülke çapında Kırgızistan vatandaşları ile yabancı ülke vatandaşlarına Kırgızca seviye tespit sınavları hazırlayan ve uygulayan resmî bir devlet kurumudur. İnternet adresi: www.kyrgyztest.gov.kg.dir. 26 Mart 2013 tarihinde Kırgızistan Hükûmeti tarafından alınan 150 No.lu karar, vatandaşların devlet dilini bilme seviyesini yükseltmek ve değerlendirmek üzere Kırgıztest sisteminin oluşturulma mevzuatı ile ilgilidir. 5 Nisan 2018 tarihinde alınan karara göre “Kırgızstest”, bağımsız bir devlet kuruluşu olarak vatandaşların devlet dilini bilme seviyesini ölçme ve değerlendirme, dil seviye tespiti sınavlarını standartlaştırma üzerine çalışmalar yapar. Sitesindeki bilgilere göre 2014-2017 yılları arasında 10.000 kişinin, 2018’de 19.319, 2019’da 18.039, 2020 yılında 5860, 2021 yılının Nisan ayına kadar 810 kişi dil tespit sınavlarına katılmıştır (<http://kyrgyztest.gov.kg/>). Ancak bu rakamlar, Kırgızistan’ın 6.389.500’lük nüfusu (2019 yıl sayımına göre) göz önünde bulundurulursa çok az sayıda kişinin yapılan testlere ilgili duyduğu ya da dil tespit sınavlarına katıldığını gösterir. Testler İngilizce için TOEFL, Rusça için TRKİ, Türkçe için TÖMER sistemleri temelinde hazırlanarak dinleme-anlama, okuma-anlama, yazılı anlatım, söz varlığı ve sözlü anlatım gibi becerileri ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu Kırgızca dil tespit sınavı sertifikasının süresiz (ömür boyu) geçerliliği olması düşündürücüdür. Kırgızca’yı az çok anlayan ve yeterince bilmeyen insanlar sertifika sahibi olabilir.

Kırgızistan Cumhuriyeti Millî Bilimler Akademisi C. Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Kırgızistan’ın 1924 yılında Kırgız Sosyalist Cumhuriyeti kurulmasından beri bilim ve eğitim alanında Kırgızcanın gelişmesini sağlayan bir devlet kurumudur. Burada bilimsel yayınların yapıldığı gibi bilimsel projeler de yürütülür, lisansüstü tezlerin savunmaları yapılır. Kurum, 2014-2020 yılları arasında devlet dilini geliştirme programı çerçevesinde çok sayıda bilimsel kitabın ve millî değerler ile ilgili edebiyat ve kültür alanında yayınların yapılmasını sağlamıştır. Kurumun internet adresi www.naskr.kg.’dir.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi de Kırgız dilinin gelişimine ve yaygınlaşmasına katkı sağlayan kurumlardandır. Üniversite, 30 Eylül 1995 tarihinde İzmir’de imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti hükûmeti arasında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek şehrin-

de Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmasına dair anlaşmanın her iki ülkenin yetkili makamlarınca onaylanmasına müteakip 1997-1998 öğretim yılında öğretime başlamıştır. İlk kurulduğu yıllardan beri kanun ve yasalar çerçevesinde Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi üniversite-nin eğitim dilleridir. Bunun için üniversiteye kayıt olan öğrenciler, bir yıl hazırlık okuyarak önce Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesini öğrenirler. Hazırlık eğitimini başarıyla tamamlayanlar fakültelerde eğitimine devam etme hakkı kazanırlar. Bu bağlamda üniversitede ders kitabı niteliğinde birçok Kırgızca eser yazılıp yayımlanmıştır.

Kırgızistan'ın diğer üniversitelerinde Kırgızca genellikle eğitim dili değil de devlet dili olduğu için eğitimi haftada iki ya da üç saat ile sınırlıdır. Zorunlu olan derslerde genellikle Kırgızca grameri okutulur. Bu uygulama, öğrencilerin genel anlamda devlet dilini kavraması ile algılaması için iyi yön gösterici nitelikte olsa bile, ağırlıklı olarak Rusça veya başka bir dilde eğitim veren yükseköğretim kuruluşlarında öğrencilerin devlet dilinde serbest bir şekilde konuşabilmeleri, onu akademik ve toplumsal hayatta etkin bir şekilde kullanabilmeleri için ne yazık ki yetersiz kalmaktadır.

Devlet dili ile ilgili faaliyette bulunan devlet kurumlardan başka Kırgızcanın çağdaş dünya standartlarına ulaşması ve gelişmesi için kurulan platformlar da mevcuttur. Bunlara Google Translate, Kırgızca Vikipedi (Кыргыз Уикипедиясы) siteleri ve değişik sosyal ağlarda Kırgız kültürü ve Kırgızcanın farklı alanlarına (dil, edebiyat, haber, müzik vs.) göre açılmış sosyal ağ toplulukları ve sayfalarını ekleyebiliriz. Özellikle, Google Translate çeviri veri tabanı 2020 yıl itibarıyla Kırgızca tercüme yaparak (Kuriyozov vd., 2020: 4056) farklı dünya dillerinde konuşanların Kırgızca metinleri anlamasına yardımcı olmuştur.

Günümüzde Kırgızistan'da toplam 55 televizyon ve radyo kanalı açık erişimde genel seyirci ve dinleyicilere ücretsiz yayın yapmaktadır. Bunlardan ORT, RTR gibi Rusya ile TRT Avaz gibi Türkiye televizyon kanalları dışında bütün televizyon ve radyo kanallarının yayın merkezi Kırgızistan'da bulunmaktadır. Bu kanalların tümü Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Dili Kanunu'nun 20. ve 30. maddelerine gereğince yayınlarının yarısından fazlasını Kırgızca edebî dil kriterlerine uygun bir şekilde Kırgızca yapmak zorundadır. Bu talep ve yayın içeriklerinin genel seyirci ve dinleyici kitlesine uygunluğu, Kırgızistan Cumhuriyeti Kültür, Bilgi ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Bilgi ve Kitle İletişim Araçları Başkanlığı tarafından sistimli olarak kontrol edilir. Televizyon ve radyo kanalları içerisinden devlet statüsündeki KTRK medya holdingi, devletin dil politikasını uygulama ve toplumu bilgilendirme açısından son derece önemlidir. Bu medya holdin-gine bağlı televizyon kanallarının yayın içerikleri genel olarak devlet di-

linde yapılmaktadır. Örneğin, KTRK kanalı genel toplumsal hayatın çeşitli konularına odaklanırken, Ala-Too 24 kanalı sadece haber ve siyaset konuları, KTRK Müzik kanalı sadece müzik, KTRK Sport sadece spor ile ilgili yayınlar, Madaniyat, Tarih, Til kanalı ise dil, tarih ve kültür konularında, “Balastan” çocuk kanalı ise çocuklara uygun yayın yapmaktadır. Medya holdinginin internet adresi: <http://www.ktrk.kg>’dir.

Sürekli yayınlardan özellikle gazeteler toplumsal hayat üzerinde etkilidir. Sadece Kırgızistan’ın başkentinde yaklaşık olarak 15 gazete Kırgızca (Fabula Press, De Fakto +, Azia news, Fakt.kg, Cañı-Ordo, Paragraf, Bağit.kg, Maydan.kg, Açık sayasat +, Ledi.kg, Erkin-Too, Kırgız tuusu, Super info vs.), 10 gazete ise Rusça (Veçerniy Bişkek, MK Azia, Slovo Kırgızstana, Delo No, Dlya vas vs.) olarak okurlarıyla bulunmaktadır.

Son 15-20 yılda internetin gelişmesiyle kamu ve özel kuruluşların çoğunun kendilerine ait internet siteleri kurulmuş olup bu siteler Kırgız dilinde aktif olarak kullanılmaktadır. Toplumsal hayatta etkin bir yeri olan kuruluşların çeşitli platformlarda internet sayfaları ve çevrimiçi yayın yapan kanalları da Kırgız dilinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Orta Asya’da Kırgızistan, çok dilliliğin yaygın olarak hissedildiği bir ülkedir. Ülkede pek çok etnik grup birlikte yaşamaktadır. Bu etnik gruplar arasında iletişim dili Rusçadır. Bu sebeple Rusçanın hâkimiyeti alanı fazladır.

Ülkede, son yıllarda Kırgızca radyo ve televizyon yayınlarının sayısı artmıştır. Kırgızca birçok dergi ve gazete çıkarılmakta, bilimsel yayınlar yapılmaktadır. Buna rağmen Rusçanın gücü kırılmamış ve Kırgız dili istenilen düzeye getirilememiştir. Bağımsızlığın üzerinden otuz yıl geçtiği hâlde Rusça özellikle başkent Bişkek’te olmak üzere yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Ancak yine de yakın bir zamana kadar yok olma tehlikesi altında gösterilen Kırgızcanın kullanım alanının yaygınlaşması sevindirici düzeydedir.

Kırgızistan’da “devlet dili” ile “resmî dil” kavramlarının taşıdıkları anlamlar doğru algılanamamaktadır. Bunun sebebi ise kanun metinlerinde ikisinin yan yana kullanılmasıdır. Ayrıca kanunlarda devlet dili ile resmî dilin kullanım alanlarının tam olarak belirtilmediğini, “gerektiği zaman” resmî dilin devlet dili yerine kullanılabilmesini unutmamak gerekir. Bu nedenle her şeyden önce devlet dilinin hukuki açıdan desteklenmesi ve resmî dilden ayrı bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir.

Rusça ülkede birçok alanda yaygın bir kullanıma sahiptir. Çünkü Rusça sadece Kırgızistan’da değil, tüm eski SSCB devletleri içerisinde rahatlıkla iletişim kurmak için kullanılabilen bir dildir. Dolayısıyla Rusçanın

Kırgızistan'da resmî dil statüsü devam ettiği sürece Kırgızca üzerindeki etkisi sürecektir.

Ülkede Rusça okur sayısının daha fazla olmasından dolayı birçok Kırgız bilim insanı bilimsel yayınlarını Rusça yapmayı tercih etmektedir. Ayrıca bilimsel Kırgızcada kullanılan terimlerin çoğu Rusçadan ödünçleme yoluyla alınmış kelimelerdir. Halk arasında Kırgızca kullanımı yaygınlaşırken diğer yandan bilimsel Kırgızca terminolojisinin de Türkçe kökenli kelimeler temelinde gelişmesi gerekmektedir. Terminoloji bakımından Türkiye Türkçesi örnek alınabilir. Ayrıca bilim insanlarının Kırgız dilinde yayın yapmaları için teşvik edilebilir.

Kırgızcanın halk arasında yaygın bir şekilde kullanılması da dilin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun için kitle iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Mesela, televizyonda Rusça ya da başka dilde yayın yapılırken Kırgızca, Kırgızca yayın yapılırken ise Rusça alt yazı uygulaması kullanılabilir. Böylece farklı etnik grup mensupları sürekli Kırgızca ile temas halinde olacaklardır.

Kırgızcanın hem devlet dili hem de tek resmî dil olarak kullanılması bütün resmî yazışmaların Kırgızca olması ve resmî belgelerin sadece Kırgızca hazırlanmasıyla mümkün olacaktır. Elbette bu kolay değildir ve büyük bir bütçe gerektirir. Fakat Kırgızistan'da resmî dil olarak sadece Kırgızcanın kullanılmasını sağlayacak ve aşamalı bir şekilde uzun zaman zarfında gerçekleştirilecek bir program düzenlenmelidir. Böyle bir program gerçekleştirmek için gereken altyapı oluşturulmalı, Kırgızca eğitim almış devlet memurlarının sayısı çoğaltılmalı, vatandaşlar ise Kırgızca öğrenmeye teşvik edilmelidir.

Temennimiz yakın bir zamanda ilköğretimden başlayarak yükseköğretime kadar tüm ders kitaplarının Kırgızca hazırlanması, Kırgızca eğitim veren eğitim kurumlarının sayısının artırılması, verilen Kırgızca eğitimin kalitesinin yüksek düzeyde olması, Kırgızcanın Kırgız gençleri için ana dili, eğitim dili olması, Kırgızcanın Kırgızistan'ın tek resmî ve devlet dili olmasıdır. Bu konuda en büyük görev millî bilinç sahibi Kırgız gençlerine düşmektedir.

Kısaltmalar

KRT - Kırgız Respublikasının Tarihi

TT - Türkiye Türkçesi

SSCB - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SSR - Sovetik Sotsialistik Respublika

KTRK - Kırgız teleradio kompaniyası

Kaynakça

- Akunov, A. A. (2015). “2005-cılı 24-marttağı cana 2010-cılı 7-apreldegi eldik ınkılaptardın tarihına kıskaçı serep”. *Door cañırtkan eldik ınkılaptar: 2005-cıldın 24-martında cana 2010-cıldın 7-aprelinde Kırgızstanda cüzögö aşkan eldik ınkılaptardın maarakelerine arnalğan cıynak*. Bişkek: KRPCÖ İbnın aldındağı “Tipografiya” mamlekettik işkana, 21-118.
- Alyılmaz, C. (2013). “(Kök)Türk Harfli Eski Türk Yazıtlarının Kırgızlar Açısından Önemi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 2 (4), 1-26 . DOI: 10.7884/teke.255
- Batırbayeva, Ş. D. (2010). *Epoha stalinizma v Kırgızstane v çeloveçeskom izmerenii*. Moskova: Rossiyskaya političeskaya entsiklopedia (ROSSPEN).
- Baydildeyev, C. (2010). *Kayra cangan ısımdar*. Bişkek.
- Baydildeyev, C. (2015). *Kırgız-Kazak intelligentsiyasının baylanıştarı (XX k. başı)*. Bişkek: Maxprint.
- Bell, R. T. (1980). *Sotsiolingvistika: tseli, metodi i problemu*. Moskova: Mejdunarodniye otnoşeniya.
- Belov, S. A. ve Kropaçev, N. M. (2020). “Ponyatiye gosudarstvennogo yazıkı”. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Yazık i literatura*. 17 (1), 4-21. <https://doi.org/10.21638/spbu09.2020.101>
- Cumabayev, M. E. ve Bektemirova, A.K. (2013). *Sovet koomununun tarıhı: cogorku okuu cayları üçün okuu kuralı*. Bişkek: Maxprint.
- Cumakunova G. (2018). “Bağımsızlığının 27. Yılında Kırgızistan’da Devlet Dilinin Durumu”, *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60, 124-134.
- Deşeriyev, Y. D. ve Tumanyan, E.G. (1980). *Vzaimootnoşeniye razvitiya natsionalnih yazıkov i natsionalnih kultur*. Moskova: Nauka.
- Dikambayev, K. (2010). “Moi vospominaniya o İ.R.Razzakove”. *İshak Razzakov – Kırgızstandın zalkar uulu. İlimiy dokladdar, makalalar, eskerüülör = İshak Razzakov – velikiy sın Kırgızstana. Nauçniye dokladı, statyi, vospominaniya*. Bişkek: Turar.
- Djunuşaliyev, Dj. (2003). *Vremya sozidaniya i tragediy. 20–30-e godı XX v.* Bişkek: İlim.
- Erkin Too* gazetesi, 15 Şubat 2019 tarih ve No. 11 (2975) sayısı, 15.
- Haidju, Y. (2020). “Sovremennoe polojenie russkogo yazıkı v gosudarstvah Tsentralnoy Azii”. *Postsovietskiye issledovaniya, tom 3, No. 3*, 250-270.
- İmankulov, M.K. (2012). *Kırgızstandın tarıhı: XX-XXI kk. Orto mekteptin 9-kl. okuu kitebi*. Bişkek: “Bilim-kompyuter”.
- İzmailov, A.E. (1957). *Oçerki po istorii sovetskoy şkolı v Kırgızii za 40 let (1917-1957 gg)*. Frunze: Kırgızskoye gosudarstvennoe ucebno-pedagogičeskoe izdatel’stvo.
- Kamçibekova, K. (2006). “Sovyet Dönemi Kırgız Türkçesinde Dil Plânlaması”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 26, 31-40.

- KRT (2000). – *Kırgız Respublikasının tarıhı. Cogorku okuu cayları üçün okuu kitep*. Bişkek: “Kırgızstan” basma üyü.
- Kuriyozov, E., Doval, Y., Gómez-Rodríguez, C. (2020). “Cross-Lingual Word Embeddings for Turkic Languages”. *Proceedings of the 12th Language Resources and Evaluation Conference*, 4054–4062.
- Landau, J.M., Kellner-Heinkele, B. (2001). *Politics of Language in the ex-Soviet Muslim States: Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Tajikistan*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Malahova, Y. M. (2018). “Formirovanie prioritetov gosudarstvennoy obrazovatelnoy politiki v sovetskom gosudarstve v 1917–1920-x gg.”. *Studençeskiy elektronnıy jurnal “StRİJ”*. No. 3 (20), 109-113.
- Mihaylov, M.M. (1989). *Dvuyaziçıye: problemi, poiski*. Çeboksarı: Çuvaşknigoizdat.
- Peterburgskiy, M. Y. (2020). “Gosudarstvenny yazık, ofitsialny yazık i yazık menşinstva: teoretiko-pravoviye problemi defınıtsiy i regulirovaniya statusa v mnogonatsionalnom gosudarstve”. *Proceedings of the Institute of State and Law of the RAS. 2020. Volume 15. No. 5*, 203-229. doi: 10.35427/2073-4522-2020-15-5-peterburgsky
- Turgunbayeva, A.M. (2008). *Formirovanie sistemi narodnogo obrazovaniya v period kul’turnoy revolyutsii v Kirgizii (20-30-e godı XX veka)*. Bişkek: KRSU.
- Vahtin, N.B. ve Golovko, Ye.V. (2004). *Sotsiolingvistika i sotsiologiya yazıka: Uçebnoye posobie*. Sankt-Peterburg: “Gumanitarnaya Akademiya”.

İnternet Kaynakları

- <https://www.bbc.com/kyrgyz/blog-47797098> – 26.06.2021
- <http://www.stat.kg/kg/statistics/obrazovanie/> – 29.06.2021
- https://24.kg/kyrgyzcha/71762_bishkekke_kyirgyiz_tilduu_besh_gana_bala_bakcha_bar – 28.06.2021

